

پنجابی درشن دی بُنیاد اَتے سِدھانتاں دی اک جھلک

پنجابی درشن جاں فلسفہ پنجاب دے لوکاں دے صدیاں در صدیاں دے سفر دوران ہوند وِچ آئیبا اَتے وِکسیت ہویا ہے۔ اس خطے دے لوکاں نے مُڈھ قدیہاں توں ہی انیکاں وڈے وڈے ودواناں، گیانیاں اَتے سیانیاں ویکتیاں نوں پیدا کیتا جنہاں نے قدرت، سماج، راجنیتی، ارتھ-شاستر، منوبرتی، کلا اَتے زندگی دے ہور سارے پہلو آں بارے سوچیا وچاریا اَتے اپنے وچار وکسیت کیتے۔ رِگوید دے کافی حصے دے کرتا اس خطے دے لوک ہی سن۔ رِگوید وِچ ایہہ خیال اَتے تصور کسے حد تک اک وکسیت رُوپ وِچ ملدے ہن پر اس توں پہلاں وی ایس خطے وِچ دارشَنک جاں فلسفانہ وچار وٹاندرے ہندے رہے ہن۔ رِگوید دا اصل مطلب ہی ایہہ ہے کہ ایہدے وِچ قدرت دی ہر چلّ جاں اچلّ چیز دا گیان ہے۔ اس وِچ قدرت دیاں طاقتاں بارے، سماج بارے، راج بارے، گیان بارے، چکتسا بارے، بولی بارے اَتے ہور وشیاں بارے سوچ، سوچھ اَتے سیدھ ملدی ہے۔

رِگوید وِچ کیہا گیا ہے:-

درشنو وِشودرشتم درشم رتھماہوی کشیے۔ اتا جُشیت مِگرِیہا۔ (رِگ وید

(۱-۱۵-۱۸)

درشن (فلسفہ) وِکھاؤندا ہے کہ سنسار کی ہے، کیہو جیہا ہے۔ رتھ کس طرح بنائے جا سکدے ہن۔ سانوں اس درشن نوں ورتتا چاہیدا ہے۔

اس شلوک اَتے رِگوید دے ہور کہی شلوکاں تو ایہہ ظاہر ہے کہ رِگوید دے سمیں وِچ اس خطے دا درشن ہوند وِچ آ چُکّا سی اَتے لوک اس توں سیدھ لیندے سی۔ رِگوید توں علاوہ اُپنشد، مہانجارت، رمانن، ارتھ-شاستر،

چرک سنہیتا، سُشروت سنہیتا، پنچتنترا تے ہور کئی پراچین گرنتھ وی اس خطے دے درشن جاں سوچنی بارے سانوں کافی کجھ دسدے ہن۔ پاننی، پتنجلی، بھرت مونی، بھرگ رشی تے ہورناں انیکاں گیانیاں تے ودواناں نے اس دھرتی تے اسدے درشن نوں وکست کیتا جس وچ سنتاں، صوفیاں، گورواں تے ہور دانشوراں دی بھت وڈی دین ہے۔ پنجابی درشن جو پنجاب دے خطے دے لوکاں دی زندگی دے ہزاراں ورھیاں دے سفر دوران جمیا تے جو آن ہویا، اسدے کجھ کُ مڈھلے سدھانتاں دی جھلک کجھ اس طرح دی ہے:-

ا: جگت، مایا جاں سنسار تے قدرت دی آپنی ہوند تے وجود ہے۔

جگت، سنسار، برہمنڈ تے مایا دا آپنا وجود ہے تے ایہہ کسے اک ویکتی تے نرجہر نہیں۔ ایہدا اک آپنا نظام، قانون جاں محکم ہے جہدے متہت ایہدا سارا کاروبار چلدا ہے۔ رگوید دے پہلے سوکت دا پہلا شلوک ہے کہ:

ا گنہیلے پُروہیتم یگسیا دیوارِ تجم ہوتارام رتندھاتم۔ (رگوید ا-)

ایہدا بھاو ہے کہ اس جگت تے مایا دا آپنا وجود ہے تے سانوں اسدا گیان حاصل کرنا چاہیدا ہے۔

رگوید دے دسویں منڈل وچ ناسدیا سوکت وچ وی ایہہ گل دُہرائی گئی ہے تے کیہا گیا ہے کہ ایہہ سنسار کس تراں تے کدوں ہوند وچ آئییا اس چینر دا کسے نوں وی پتہ نہیں۔ دیوتیاں نوں وی ایہہ پتہ نہیں کیونکہ اوہ وی اس جگت، کائنات دے بعد پیدا ہوئے ہن۔

سِکندر دے حملے توں وی پہلاں پنجاب دے اک ودوان جہدا نام کلہن
 سی، اُونے یونان دے ودواناں نعل ہوئے آپنے اک وچار وٹاندرے وچ
 کیہا سی کہ یونانیاں نوں قدرت ولّ توجّو دیہی چاہیدی ہے اتے استوں
 سِکھنا چاہیدا ہے۔ پلینی دسدا ہے کہ سِکندر نے پنجاب دے کئی ودواناں
 اتے دانشوراں نعل قدرت بارے، دُنیا بارے اتے کائنات بارے وچار
 وٹاندرے کیتا سی۔

سنسار نوں کرم اتے دھرم دا کھیتر کیہا گیا ہے۔ اک خیال ایہہ بھی
 وکست ہویا کہ انسان کئی جوناں دا سفر کرے، اک وکاس راہیں مانس
 جون پراپت کردا ہے اتے اس دُنیا وچ آؤندا ہے اتے اس مایا اتے
 دُنیا دا حصّہ ہے۔ اسے کرے کیہا گیا ہے:
 مانس جنم دُرلج ہے ہوت نہ بارنبار

ایہہ سنسار اتے دُنیا ساڈی کرمجھومی ہے اتے ساڈی رنگ-بھومی وی ہے۔

بُلھے شاہ ہوریں کہندے ہن:-

گُنّ کیہا چھا گُنّ کہایا، بے-چُنّی دا چون بنایا
 خاطر تیری جگت بنایا، سر پر چھتر لولاکی دا

خواجہ غلام فرید دسّے ہن:-

ہر صورت وچ دیدار دُٹھم، گل یار اگیار نوں یار دُٹھم۔

اک لوک گیت کہندا ہے:

پپل گاوے، بوڑھ گاوے، گاوے ہریالا توت

کھڑے سُن رہا، تیری روح ہو جو گئی سوت

۲: کائنات، جگت، سنسار آتے مایا بدلہ ہمار ہے۔

اس خطے دے لوکاں دی سوچ تے فلسفہ دسدا ہے کہ دُنیا دی ہر
شے، ہر چیز ہوندِ وِج آؤندی ہے اتے آپنا جلوا دکھا کے ختم ہو
جاندی ہے۔ کوئی بھی شے ہمیشہ لئی نہیں رہندی۔ ہر شے اپنے آپ ہوند
وِج آؤندی ہے اتے آپنا رُوپ اتے اپنے گُن وکھا کے کھڑ جاندی ہے،
ختم ہو جاندی ہے۔ ہر چیز گتیاں ہے اتے تَر دیاں تَر دیاں درشن دندی
ہے۔ ہر چیز آپہی چال، وکاس، تبدیلی اتے سفر وکھادی ہے۔ دُنیا کدے
نہیں رُکی اتے نہ ہی رُکیگی۔ جگت لفظ دا مطلب ہی ہے کہ جو گتی شیل
ہے۔ پر کرتی دا مطلب وی ایہو ہے کہ جو ہمیشہ کِریا شیل ہے۔

وارث شاہ لکھدے ہن:-

کئی بول گئے شاخِ عمر دی تے ایتھے آکھنا کسے نہ پایا ای۔
کئی محکم تے ظلم کما چلے نعل کسے نہ ساتھ نہجایا ای۔

جو اُچے سو بنس پنجاہیاں دے ورثے اتے درشن دا اک بہت
ہی اہم نچوڑ ہے۔
بابا فرید بھی ایہو کہندا ہے۔

کئی گمانِ جنڈ نی
آخر ماٹی سیوں رلِ جانا
سر پر دُنیا جانا آخر
ماٹی سیوں رلِ جانا

شاہِ محسین وی یاد کراؤندا ہے۔
گتھے نی تیرے ترکی تازی
سانتیں بن سبھ کوڑی بازی
گتھے نی تیرا سوئینا رُپا
ہوئے خاک سو آہ

بابا نانک ہوریں دسدے ہن:-
راجے ریت سکدار کوئی ناں رہس
ہٹ پٹن بازار ٹھکھی ڈھہس
پکے بنک دوار مورکھ جانے
آپنے درب بھرے بھنڈار ریتے اک کھائے

مُبلھے شاہ جی کہندے ہن:
گتھے ہے سلطان سکندر، موت ناں چھڈے پیر پیغمبر
سبھے چھڈ چھڈ گئے اڈنبر، کوئی ایتھے پائیدار نہیں۔

۳: آواگون قُدرت دے نیم، رتم جاں محکم دے اندر ہے۔

سنسار آتے قُدرت دی حرکت دا قانون ہے آواگمن جہدے متہت عمر بھوگ
چُگیاں چیزاں، ادارے آتے پراپتیاں ختم ہندیاں رہندیاں ہن آتے ایہناں
دی تھیاں ہر نویں پڑا آتے سمیں دے ہان دیاں نوئیاں چیزاں، نویں
ادارے، آتے نویں رشتے ہوند وچ آوندے رہندے ہن۔ نویں خیال پیدا
ہندے رہندے ہن۔ نویں راہ کھلھدے رہندے ہن۔

ایہہ قانون جس نوں رِگ وِچ رِتم کیہا گیا ہے، اک برہمنڈی اصول ہے تے اسدے انوسار ہی سارا آوا گمن (ہریک شے دا ہوند وِچ آؤٹا تے چلے جاٹا)، گتئی-اگتئی اتے مایا (قُدرت اتے سہاج دا سارا کاروبار) چلدا ہے۔ رِتم ہوند دا وجود وی ہے تے ہوند دا عمل وی، اتے ایہدے انوسار ہی مایا دا، قُدرت دا سارا کاروبار چلدا ہے۔ رِتم دسدا ہے کہ ساریاں شیاں تے واقعیات آپنا اسلحہ ظاہر کردے ہن، آپنا رنگ-روپ اتے سُجاء بدلے رہندے ہن، ہوند وِچ آؤندے ہن اتے اپنے وجود دی چھاپ چھڈدے ہوئے گزر جاندے ہن۔

رِگ وید انوسار:-

”ماہی مِتراسیا سادھاتھستارانتا پِراتی رِتم۔ پاریا گیم نی شیداتو۔“

دھرتی تے سورج، رِتم دے انوسار آپنا کاروبار کیویں کری جا رہے ہن، اس راز دا پتہ کراتے آپہی سنتشٹی لئی کرم کر۔

ایہہ رِتم ہی اک ویلے دھرم بن گیا۔ اُپنشد وِچ کیہا گیا ہے :

دھرموں دھارینتی

جھاو کہ دھرم دے اصول نعل ہی ہر چیز اپنے آوا گون وِچ قائم رہندی ہے تے چلدی ہے۔

ہر شے اتے چیز دا آپنا گن اتے خاصیت ہے۔ مِثال دے طور تے اگ دا دھرم بلنا ہے، پانی دا دھرم وگنا ہے۔ اس اصول نوں ہی اگے جا کے محکم کیہا گیا۔

بابا نانک کہندے ہن :-

کھائی بانئی تَبھہ سہائی - - جو دیسے سہج آئی جائی - -

آتے

ٹھکے اندر سہج کو باہر ٹھکم ن کوئے - -

نانک ٹھکے جے مُبھے تاں ہوئیں کھے ن کوئے - -

۴: کائنات آتے جگت دا ادھیئین، علم آتے عمل

انسان نوں اس کائنات دے نیم آتے رتم جاں ٹھکم دا گیان حاصل
کرنا چاہیدا ہے آتے قدرت دے بھیداں دا علم حاصل کرنا اسہجو گل
نہیں۔ قدرت دے قانوناں دا راز لہجے لہجے کے ہی انسان آتے سماج سٹھھی
رہ سکدے ہن آتے ترقی کر سکدے ہن۔

ویدا یو وینام پدمانترِ کشن پتتم - تیدا ناواہ سمدیر آہ - (رگ وید ۷-۲۵-۱)

جھاو ایہہ ہے کہ گیان دے آسرے ہی ایہو جھے جہاز بنائے جا سکدے ہن
جو سمندراں آتے پلاڑاں وچ چل سکن۔

گیان آتے جہان دا اک دوسرے نعل بڑا نیڑے دا سبندھ ہے۔ گیان ہی
جہان دی اصلیت نوں اُجا گر کردا ہے، اس آتے روشنی پاوندا ہے۔ گیان
دی اہمیت وارے رگ وید کہندا ہے

وید واتسیا ورتنمور ریشوسیا برہتاہ - ویدا یے ادھیاستے - - (رگ وید

۹-۲۵-۱)

ہوا، جو ہریک تھان موجود ہے، بے حد شکتی شالی طاقت ہے، آتے ایہدیاں

بڑیاں صفتاں ہن، اس بارے گیان حاصل ہو جاوے تاں زمین آتے اسمان
بارے بھت ساری جاگکاری حاصل کیتی جا سکدی ہے آتے۔
اتو وشوانیاد جھوتا چکتوا اچھ پشیتی۔ کرتانی یا بچ کرتوا۔۔ (رگ وید
۱-۲۵-۱)

گیان سنسار آتے اسدے تتاں دا جیت دسدا ہے۔ ایہہ دسدا ہے کہ
کی پراپت کر لیا گیا ہے تے کی پراپت کرن دی لوڑ ہے۔

گیان بندے نوں ہنیرے توں چانن ول لجاندا ہے۔ اسے کرے اُپنشد وی
کہندا ہے:
تمسو میا جو تر گینے
اسیں ہنیرے وچوں چانن ول جائے۔

میاں محمد بخش وی کہندے ہن:
لاہ انھیرا جہل بُرے دا چانن لا عقل دا

گیان دے صحیح جاں غلط ہون دی تصدیق ایہدے آتے عمل کرن نعل ہی
ہو سکدی ہے۔

پتنجلی آتے ہور جوگی جوگ دی سچائی دی پرکھ عمل ہی دسدے ہن آتے
ایہنوں پرکھن دا طریقہ وی دسدے ہن۔ یوگاسوتر دی شروآت وچ ہی
عمل بارے گل ہندی ہے:
اتھ یوگائشاسنم
جھاو ہن یوگ دا طریقہ دسیا جائے گا۔

بابا نانک کہندے ہن:

-سجنا کا در لیکھا ہوئے۔۔ کرنی باجھو ترے ن کوئے۔۔-

وارث شاہ ہوریں فرماؤندے ہن:

پڑھنِ علم تے عمل نہ کرن جیہڑے وانگ ڈھول دے بول جو سکھنا ایں

گیان بھت ہی طاقتور ہے۔ بندے نوں گیان جاں علم حاصل کیتیاں ہی
پتہ لگدا ہے کہ قدرت دی ہر شے دی وجہ کی ہے، بے شک ایہہ جانکاری
کدے وی مکمل نہیں ہندی تے سسین دے نعل اس وچ وادھا ہندا رہندا
ہے۔ نویں حالات وچ نویں جانکاری آتے گیان ملدا ہے۔ اک سسین دا حاصل
کیتا ہویا گیان پُرانا ہو جاندا ہے۔ نویں حالات وچ نواں گیان حاصل
کرن لئی دی صدیاں توں چلی آؤندی سکھن دی ریت توں سیدھے لے کے
نواں گیان نویں سرے توں حاصل کرنا پیندہ ہے۔ کیونکہ قدرت آتے کائنات
بدلی رہندی ہے تے ایہدے بارے گیان وی ودھدا رہندا ہے۔ بابا نانک
کہندے ہن:-

کُدرت کون کہا وچاڑ، واریا ن جاوا ایک وار

حالات بدلن نعل پُرانے سنکپ آتے تصور وی بدلے رہندے ہن آتے

نویں سنکپ آتے تصور ہوند وچ آؤندے ہن جنہاں نعل قدرت آتے

مایا دا علم ودھدا ہے۔

مُلھے شاہ کہندے ہن:

نیں میری مُگل دے وچ چور

کتے رام داس کتے پھتیہ محمد

ایہو قدیمی شور

مک گیا دوہاں دا جھگڑا

گیان دی شروآت تاں اگیانتا توں ہی ہندی ہے۔ اگیانتا نوں دُور
کرے گیان حاصل ہندا ہے۔
ایہہ پتہ کرنا لازمی ہے کہ قدرت، چیزاں، ائے شیاں کیویں کم کردیاں
ہن۔ ایہناں گلاں دا گیان حاصل کرے ہی سہج آزاد ہندا ہے تے
سبب دے حالات دے انوسار سہجک مٹلیاں دے حل لجن وچ کامیابی حاصل
کردا ہے۔

وایو تو پر پنچریتی دھینا جگاتی داششے۔ اُرچی سومپیتوے۔۔ (رگ وید ۳-۲-۱)

سانوں ہر روز سیکھدے رہنا چاہیدا ہے ائے گیان دا مدھر رس پی پی
کے آپنی سیانپ وچ وادھا کردے جانا چاہیدا ہے۔

عقل، علم، ضبط ائے دھیرج دی اہمیت دسدے ہوئے گورو نانک کہندے ہن:

جت پہارا دھیرج سنیار آہرن مت وید ہتھیار

بلھے شاہ ہوریں کہندے ہن کہ جدوں آپنا ائے قدرت دا راز جان
لئے تاں سکھ ملدا ہے
جس پایا بھیت قلندر دا، راہ کھوجیا آپنے اندر دا
اوہ واسی ہے سکھ مندر دا، جتھے کوئی ناں چڑھدی لیہندی ہے۔

۵: قدرت ائے اُپتی دا سدھانت

اس قدرت اندرلی ہر شے دا اِکو ہی سوما ہے ائے ہر چیز او سے

توں پیدا ہوئی ہے۔ ہر جیا جنت، جڑھ آتے چیتن اکو ہی مٹی دے
بنے ہوئے ہن۔

اکو ستم وپرا بہدا ودنتی (رگوید)

بابا نانک وی کہندے ہن:-

اوڑک اوڑک بجال تھک وید کہن اک وات۔۔

سہس اٹھارہ کہن کتیا اٹلو اکو دھات۔۔

آتے

ہرنے رہ میں دھم مچائی واپس جگ میں آن سائی
بہت ہی ہم نے کیا مچلیکھا تہارے انت کا کیا نہ لیکھا

بلھے شاہ فرماؤندے ہن:

نیبت نیبت کر وید پکاروے نے

نہیں کوئی دوسرا ایس دے تل دا اے

آتے

ماٹی گدم کریندی یار

ماٹی جوڑا ماٹی گھوڑا ماٹی دا اسوار

ماٹی ماٹی نوں دوڑائے ماٹی دا کھڑکار

گورو گوہند سنگھ کہندے ہن:

جیسے اک آگ تے کٹکا کوئی آگ اٹھے

نیارے نیارے ہووے پھر آگ میں ملانھے

جیسے اک دھری سے انیک دھری پرت ہے

دھری کے کٹکا پھر ہی دھری میں سہانائے

جیسے اک ناد سے ترنگ کوئی اُجبت ہے

پانی کے ترنگ سب پانی ہی کہانگے
تیسے وشوروپ تے اُجھت مَجھوت پرگٹ ہوے
تابیں تے اُجھ سہج تابیں ے سہانگے

۶: سماجی سدھانت:

انساناں دا دھرم اک لمبھی، خوش حال تے آزاد زندگی بسر کرنا ہے۔
رِگوید مطابق :- جیوم شرد شتم۔ کاش! اسیں سو سال لمبھی تے خوش زندگی
بسر کریئے۔ ساری سماجی انسانی حرکت اس طرح دے انسانی وجود نوں سہچاپت
کرن لئی ہی ہے۔ سماج اُتے قُدرت نوں انساناں دیاں ضرورتاں پوریاں
کرن دے قابل کرنا اس انسانی ہوند دی سنتشٹی لئی ہی ہے، ایہہ ہی
اس دا دھرم ہے۔ سماج شبہ دا ارغھ ہی اِکو تھال توں جیئے ہوئے۔

رِگوید دسدا ہے:

ابھے نٹو اگنو کا تھمیجگُریا دوا کشما سِندھواچش سوا گُرتھ گاویم یانتو
دیرگھاپیشام وارامرنیو واررانت

اے اگنی! اسیں دھرتی، آکاش اُتے پانی وچ ہر پاسے سرگرم ہاں تاں
کہ دولت، دودھ اُتے دانہ۔ پچھا اِکھا کرے آپنیاں ویکتی گت خوبیاں)
سوا گُرتا(انوسار اک لمہا اُتے خوش جیون بتیت کر سکیئے۔

سروے جناہ سگھینو جھوتنو۔ سارے لوک خوش حال تے پرسن رہن دا آدرش
رتم دا آدرش ہے۔ اسدے نعل نعل رِگوید وچ اس گل نوں تسلیم کیتا
گیا ہے کہ ہر یک انسان اک دوسرے نالوں بھن ہے تے ہر یک بندے

دیاں ضرورتاں وی وکھو وکھریاں ہن۔ ایہہ ویکتیاں دی سمانتا آتے
اسمانتا نوں سمجھدا ہے تاں کہ ہریک دی ضرورت پوری کرن دا بندوبست
ہو سکے۔ رگوید وچ لکھیا ملدا ہے کہ:

و دو ہتھ بے شک سامان ہن پر ایہناں دی بنائی ہوئی شے بالکل اکو
جہی نہیں۔ اکو ماں دیاں جائیاں گنو آں وی اکو جیہا دوڈھ نہیں
دندیاں۔ جوڑے بچے وی اکو جھے زور دے مالک نہیں ہندے آتے بڑے
نیڑے دے رشتے داراں دی وی خوبی وکھو وکھری ہے۔

سربت دا جھلا ہی سماج دا آتے سمجھدار انسان دا ٹیچا ہے۔ اس لئی
ہی نشکام کم کرن دا سندیش سچ بزرگاں نے دتا ہے۔ نشکام کم
دا خیال اس حقیقت وچوں اُچدا ہے کہ سماج وچ انسان دے ذاتی ہت،
گل دے ہت آتے سوچے سماج دے ہتاں وچ دھپٹے آتے اوہ
سرمیل نہیں۔ ایہہ اوس سماج دی جھلک ہے جس وچ کجھ لوکاں نوں دوسریاں
نالوں زیادہ حق پراپت ہن۔ کجھ لوکاں دیاں لوڑاں پُریاں ہندیاں
ہن آتے باقیوں دیاں پوریاں نہیں ہندیاں۔ اس سماج وچ رشتیاں نوں
سرمیل کرن لئی ساڈے گیانی، دانشمند آتے روشن خیال بزرگاں نے ایہہ
تت کڈھیا کہ سماج دی بیہتری لئی، سربت دے بھلے لئی ایہہ بہت ضروری
ہے کہ ہریک دے ہتاں دی رکھیاں کیتی جاوے۔ سچ نوں رکھوالی آتے خوش حالی
مہیا کیتی جاوے۔ سماج دا آتے اسدے سارے ہی اداریاں دا ایہہ فرض
ہے کہ ہریک دے بھلے دی گل کیتی جاوے۔ سربت دے بھلے لئی ہریک انسان
نوں اس سانجھے ٹیچے لئی نشکام کم کرن دی لوڑ ہے۔ نشکام کم دا
مطلب ہے کہ اوہ کم کیتا جاوے جس دی سچ نوں لوڑ ہے ناک صرف
آپنے سوارتھ لئی۔ سماج نوں جس چیز دی لوڑ ہندی ہے ایہہ سماج دے
سامنے اک سسٹیا جاں مثلے دے روپ وچ کھڑھی ہندی ہے۔ اس سسٹیا
دے حل لئی لوڈیندا ادم کرے سماج دی تور نعل پیر ملا کے ترنا

ضروری ہو جاندا ہے۔ اس طرح دیاں سماجی سمسیاواں دے حلّ لئی لوڑیندا
 اُدم کرنا ہی نشکام کَم ہندا ہے جس نعل سربت دا بھلا ہووے۔ جس
 نعل ذاتی اُتے سماجی ہتّ سُر میل ہون۔ گیان اُتے وِگیان ایہہ ہی دسّے
 ہن۔ سماج دی ترقی لئی اُتے نویں اُساری لئی قدم ہی نشکام کَم
 ہے۔

براہمنواد، ملانشاہی اُتے راج دے ظلم اُتے دھونس دے خلاف دانشنداں،
 گیانیاں، پیراں، فقیراں، گوروں اُتے ودواناں نے سماج وِچ لُٹ کھسٹ
 دے خلاف اُتے ضمیر دی آزادی لئی آواز اُٹھائی اُتے ذاتیات، اُتے چھوت
 چھات نوں سماج دا کوہڑ دسّیا۔

سیویں اُتے حالات دا اثر انسان اُتے پیندہ ہے اُتے اس نعل اُوس
 دی چیتنا اُتے گیان وِکست ہندا ہے۔ ہریک چیز اُتے انسان اُتے دیش۔ کال
 دا اثر ہندا ہے۔ ہر شے دیش۔ کال وِچ ہی پیدا ہندی ہے۔ انسان دی
 سوچ اُتے سیدھ وی دیش۔ کال نعل ہی سنبندھت ہندی ہے۔ گورو گوبند سنگھ
 وی کہندے ہن:

ڈیہرا مسیت، پوجا اور نماز سے مانس اک پر انیک پر بھاو ہے
 دیوتا، راکھس، یکھش، گندھرو، تُرک اور ہندو پر نیارے نیارے دیش کا
 نیارا ہی تو بھاو ہے۔

اسے کرے رگوید دے سمیں توں ہی اس گلّ تے زور دتا گیا ہے
 کہ نویں دیش۔ کال وِچ نوینیاں لیہاں تے چلن دی لوڑ ہے اُتے چیزاں
 دا مُڑ جائزہ لین دی لوڑ ہندی ہے۔

انسان دیاں پَنج گیانِ اندریاں، پَنج کرمِ اندریاں، پَنج پیراں، من
 آتے بُدھی سوخم آتے سھول انگ دسے گئے ہن جنہاں نعل اوہ سنسار
 وِچ وچردا ہے۔ انسانِ اک چوگردے وِچ پیدا ہندا ہے، جس وِچ دیش-کال
 مطابق اوس آتے اثر ہندا ہے۔ اس اتہاسک سھتی وِچ اوہ کئی بندھناں
 وِچ پھس جاندا ہے۔ لوڑ نالوں زیادہ کام، کرودھ، لوجہ، اہنکار آتے
 موہ انسان دی عقل تے پردہ پا دندے ہن آتے اوہنوں پشو برتی
 والا بنا دندے ہن جو صحیح آتے غلط وِچ فرق نہیں دس سکدا اوہ
 صرف آپنی میں تک ہی محدود رہ جاندا ہے۔ اوہ اصلی آتے نقلی، چنگے
 آتے مندے وِچ فرق نہیں جان سکدا آتے اصلیت نہیں ویکھ سکدا۔ اوہ
 گیانتا دے ہنیرے وِچ رُل جاندا ہے آتے جانوراں دی زندگی جین لگ
 پیدا ہے۔ پتتجلی آتے ہورناں نے جوگ آتے ہورناں راہاں راہیں ایہناں
 برتیاں نوں اک سنتلن وِچ رکھن دا اُپرالا کیتا۔ پتتجلی یوگ سوتر
 وِچ کہندا ہے:

یوگا منچتورتی نرودھ
 جوگ من آتے چت دی برتیاں نوں وس وِچ رکھنا ہے۔

کھٹ اُپنشد کہندا ہے کہ انسان نوں پرے دی تھال شریے یانی کہ
 اوہ کم کرنا چاہیدا ہے جہدی سبھ نوں لوڑ ہے نانک اوہ جو صرف
 اوہنوں ہی چنگا لگدا ہے۔

برتیاں نوں سنتلن وِچ رکھن دی اہمیت سبجھاؤندے ہوئے شیخ فرید جی
 دسدے ہن:

آپ سرواہ مَنیں مکیہ مَنیں ملیا سگھ ہوئے

آتے

فریدا من میدان کس ٹوئے ٹیے لہ

گیان وان جاں سادھو ایہو جیہا سنتن رکھدا ہے جس وچ :
ہرکھ سوگ جائے نہیں کنچن لوہ سمان (گورو تیغ بہادر)

کیونکہ انسان جد ایہناں برتیاں نوں سنتن وچ رکھ کے کم کردا ہے
تاں اوہنوں دُنیا آتے آپنی حقیقت دا گیان ہندا ہے کہ اوہ اس
قدرت دا ہی اک حصہ ہے۔ اُپنشد دا ایہہ مہانواک اس حقیقت نوں
زور نعل کہندا ہے:

اہم برہماسہی

جھاو میں برہم-ایہہ سارا پسارا ہاں

۸: آرٹھک سدھانت

رِگوید آتے ہور پُراتن پُستکاں آتے لوک اکھاناں وچ ایہہ گل دسی
گئی ہے کہ دولت لوک سماج وچ اکٹھے ہو کے آپنی محنت نعل قدرت
دے سومیاں توں پیدا کردے ہن۔ رِگوید دا پہلا شلوک دسدا ہے:
آ گنی ملے پُروہیتم یگسیا دیوارِ تجم ہوتارام رتندھاتم۔ (رِگوید ا-۱)

آپنی محنت آتے اگت جو کہ اک قدرت دا سوما ہے ، دی ورتوں
نعل اسیں ہیرے موتی آتے ہور رتن آتے کئی تراں دیاں دھاتاں قدرت
توں حاصل کردے ہاں۔

مہانجارت وچ کیہا گیا ہے:

وَدِیَا تِپو وَا وِپَلَم دِھنم وَا سِرُوم ہِیتاد وِیوسین شِکام بُدھاتم تِیوسِید
دِیہوتسُ تِسماد وِدیاد وَاوایم پِراہِجتم

گیان، تپ، دھن ایہہ سچہ انسان دی محنت نعل ہی پیدا ہندے ہن۔

بھرتھری ہوریں وی کہندے ہن:

پاترتواد دھنوپنوتی

بھاو کہ محنت نعل ہی دولت پیدا کیتی جاندی ہے۔

انسان آپہی محنت، گیان آتے عقل نعل ایہہ سچہ نہتال پیدا کردا ہے۔
محنت نعل ہی سچہ چیزاں پراپت ہندیاں ہن۔ ارتھ شاستر، پنچنترت آتے ہور
کتاباں وی ایہو ہی دسدیاں ہن۔ کیونکہ ایہہ اک کھیتی پردھان سماج
سی اس لئی کھیتی باڑی نوں ہی ساریاں نالوں ودھیا کیہا گیا ہے۔

بابا نانک وی کرت نوں ساریاں دولتتاں دا مول دسدا ہے۔ اس لئی
اوہ کرت کرن دا ہی سندیش دیندا ہے۔ آپنے وقت وچ اونال نے کھیتی
نوں دولت پیدا کرن دا پہلا درجہ دتا ہے:

اتم کھیتی مدھ ویوپار

نکھیدھ چا کری بھیکھ دوار

ویہویں صدی وچ غدری بابیاں آتے شہید بھگت سنگھ حوراں آتے آزادی
دے ہور پروانیاں نے وی ایہہ ہی گل کہی کہ کرت آتے قدرت ہی
ساریاں دولتتاں پیدا کردے ہن۔ کیونکہ کرت آتے قدرت نعل ہی سماج
وچ ساریاں دولتتاں آتے بخششاں پیدا کیتیاں جاندیاں ہن تاں اس لئی
ایہہ بھت ضروری ہے کہ اک خوش حال سماج لئی کرت نعل پیدا کیتے

دھن دولت نوں سماج وچ لوڑ مطابق ونڈیا جاوے۔

۹: سیاسی سدھانت

راج دا فرض پرجا دی خوش حالی آتے رکھوالی دا بندوبست کرنا ہے آتے
ساری شکتی دی بُنیاد پرجا ہے
اس خطے وچ استری پردھان یُگ دوران ہی اک پڑا تے پھنچ کے
سماج نے راج جاں سٹیٹ نوں پیدا کیتا۔ ایہہ ادارہ سماج دے اندر
وکھو وکھرے ہتال نوں سُرْمیل کرن لئی ہوند وچ لیاندا گیا۔ ادھیکاراں
آتے فرضاں دی پورتنی لئی ہی سٹیٹ وجود وچ لیاندی گئی سی۔ راجے دا
دھرم ایہہ سی کہ ہریک انسان نوں آپے دھرم تے چلن دی زامنی دیوے
یانی کہ ہریک انسان آپے ادھیکار وی مائے آتے فرض وی پورے کرے۔
اسدے راہ وچ جو وی اوکڑ ہووے اوہنوں دُور کرنا ہی راجے دا دھرم
سی۔ ادھیکاراں آتے فرضاں دا مشرن ہی ہریک شے نوں جوڑدا ہے تے
ایہہ اک ایسا گوند ہے جو سماج دے تائے۔ بائے نوں اکٹھا رکھدا
ہے، ایہدے وکاس آتے کاروبار نوں چلاؤندا ہے۔ اس کرے کیہا گیا ہے
کہ دھرم ہریک شے دا راکھا ہے تے ایہدی ہوند آتے خاصیت نوں
برقرار رکھدا ہے۔ اس دھرم دے سرتے ہی ایہہ جگ آتے کائنات،
قدرت آتے سماج چلدے ہن۔ حقال آتے فرضاں دے اس توازن دے بغیر،
سماج دا کاروبار چل نہیں سکدا۔ راج-ووستھا دے بارے وچ بار بار ایہہ
گل کہی گئی ہے کہ سگھ آتے رکھیا پرجا دا ادھیکار اس لئی ہے کیونکہ
پرجا، پرجا ہے۔ ایہہ حق پرجا دی ہوند توں پرجا دے وجود توں نکلا
ہے۔ پرجا ہی راجے نوں جنم دندی ہے تے پالدی ہے۔ ایہہ راجے دی
ذمّیواری ہے آتے راج (سٹیٹ) دا فرض ہے کہ پرجا دے سگھ آتے رکھیا
دی زامنی دیوے۔ جے راجا آپے دھرم دی پالنا نہیں کردا بھاو پرجا دی

خوش حالی آتے رکھوالی لئی چنگی طرح کَم نہ کردا ہویا آپنا راج-دھرم
 نہیں پالدا تاں پرجا دا وی ایہہ دھرم ہے کہ ایہو جسے راجے نوں
 ختم (مار) کر دیوے۔ راج (سٹیٹ) دے ست انگ دسے گئے ہن، سپتنگ۔
 ایہناں ستاں انگاں دا آپو آپنا کاروبار آتے ساریاں دا انگاں سانجھا
 کَم ہی سٹیٹ ہے۔ سٹیٹ دا کَم آپنے نا گرکاں دیاں پدارتھک آتے سچیاچارک
 ضرورتاں پورا کرنا ہے۔ راج آتے راجا جاں راجے دے درباریاں تے صلاحکاراں
 دا مگھ کَم لوکاں دی جھلائی یقینی بناؤنا ہے۔ ایہہ کسے دا کیتا ہویا
 کوئی پروپکار، رعایت جاں نوازش نہیں، کسے وی راشٹر جاں راجنگری
 دے شہریاں دے ایہہ حق ہن جو شہری ہون دے طور تے اوناں دے
 ہن۔

رگوید دے زمانے وچ لوک، عورتاں تے مرد، ہر پاسے پردھان سن۔ ایہہ
 قدرت نوں انسانپرست بنا چکے سن آتے قدرت ایہناں دی جھلائی لئی ورتی
 جا رہی سی۔ اس طرح اوس ویلے دا سماج ہوند وچ آئینا جس وچ
 انسان پردھان سی۔ کھانا-پینا، آرام آتے پندر-آپنتی دا کاروبار آتے راج
 (سٹیٹ) نوں وجود وچ لیاؤنا اوناں لئی دھرم ہے، اوناں دا ادھیکار ہے،
 فرض ہے۔ راجا، راج آتے سماج دے ہور ادارے انسانی ہستی نوں اچھا
 چلن لئی وجود وچ لیاندے گئے سن آتے انسانی ہستی دے پھلے لئی ہی
 راج آتے سماج دا ہریک کَم ہندا سی، آتے ایہہ انسانی ہستی ڈٹ
 کے کہندی ہے کہ

ساریاں دے سکھ، ساریاں دیاں لوڑاں پوریاں کرنا ہی سماج دی ذمہواری
 ہے، سارے سماجک اداریاں، خاص کر سٹیٹ دا تے مقصد ہی ساریاں دے
 پھلے لئی کَم کرنا ہے۔ سارے ادارے، قانون، آتے رسم رواج وی اس
 مقصد دی پورتی لئی ہی ہن۔ لوکاں نوں اک دوسرے نعل دوستی تے جھانیندی
 نعل رہن آتے ایہہ منتو حاصل کرن دی نصیحت ہے۔

سماج دے سارے ہسیاں نوں تا کید کیتی گئی ہے کہ گل سماج دے بھلے
 لئی کَم کرن۔ کرتیاں نوں ودھیا پیداوار کرن نوں کیہا گیا ہے جو
 ہریک دیاں ضرورتاں پوریاں کرے۔ ہر طرح دے عالماں آتے قصبی لوکاں
 دی ایہہ ذمہ واری ہے کہ ہور کھوج تے ادھیئین کرے آپنا ہنرتے
 قابلیت ودھاؤن تاں کہ ایہناں دے ہنرتوں سارے سماج نوں لاہج ہووے
 کیونکہ سربت دے بھلے وچ ہی اوناں دا بھئی بھلا ہے۔

یو آمسہجیم دھشناجی سپری ووانسو وشوا نیارنی بھوجنا۔ دیامنتم وجام ورشاشوشامیوتھاما
 نو ریامریجاواستکشاتا ویام۔

ا کلہندا! آپنی عقل تے سیانپ نعل ساڈے ساریاں لئی خوراک تے دولت
 پیدا کرتے آپنی عقل تے علم دے زور نعل پتہ لا کہ سارے
 خوش کیویں ہو سکدے ہن۔

سا ہی کرتوہ مریاہ سادھو مروترو نہ بدھاو بتاسیا راتھیہ۔ تام میدھیشو
 پرتھم دیوانتر یوشاہ آپ برواتے دسہماریہ
 ا پرجا نوں سجا دا آگو اوہ ویکتی بناؤنا چاہیدا ہے جو ساریاں دا
 متہر ہووے، جو عقل مند ہووے، جو ساریاں دا بھلا منگدا ہووے، جو فوج
 دا ودھیا سیناپتی ہووے، جہدے کول علاء ہتھیار آتے رتھے ہون۔

پرجاوتا واپسا واپس سا چھو ہوے نی ستسیہ دیویہ۔ ویشی ہوترامت پوترم
 بجاترا بودھی پرینتر اجانتا ووسنم

ا پرجا دے آکھے انوسار، علم نعل، (پرجا لئی) خوش حالی لیا، کیونکہ ساڈے
 واسطے خوش حالی لیاؤن لئی تیریاں لگاتار کوششاں دے اسیں بھت ہی مشکور

ہاں۔

سو، رِگوید دے زمانے توں ہی حقاں آتے ادھیکاراں دی اُتپتی دھری
 وچوں ہندی ہے۔ اسدا مطلب ایہہ ہے کہ ماٹھ دے ادھیکار اوہدے وجود
 آتے ہوند کرے ہن۔ کوئی ہور ایہہ حق دے وی نہیں سکدا تے لے
 وی نہیں سکدا۔ جہاں کہ بندے دے وجود کرے ہی اوہدے حق وی ہن تے
 فرض وی ہن تے ایہہ دوویں چیزاں اوہدا دھرم ہن جس وچ ہور کسے
 دا دخل نہیں ہو سکدا۔ کیونکہ پرچا ہی راج نوں جنم دندی ہے اس
 لئی پرچا ہی ساری سیاسی طاقت آتے راج دی بُنیاد ہے۔ رِگوید، جِجروید،
 ارتخشاستر، مہانجارت آتے ہورناں تھانواں تے راج دے ست انگاں چو
 پرچا ہی سرووچّ دسی گئی ہے۔ رِگوید وچ پرچا دی سجا بارے کیہا
 گیا ہے:

توم ہا تادیندرا سپتا یدھان پُروجرین پُرگتسایا درداہ۔

بہرین یت سوداسے وریتاہ ورنگھو راجنوریواہ پوروے کاہ۔ (رِگوید منڈل

۱ سوکت ۶۳)

بہت ہی ودھیا ہتھیاراں نعل، راج دے ست انگاں نعل ساڈا آ گو دُشمن
 دے شہر تباہ کرے ساڈے تے خوش حالی اِنج برسانودا ہے جس تران سورج
 چانن دی بارش کردا ہے۔

اہم رُدریجیورسُجیشچرامیاہادیارت وِشودیویہ۔ اہم مِتراورناججا جِجھامیارہامیندرا گنی
 اہوشونوجا

میں راشٹر دی سجا ہر گیان دے کھیتر دی جانوں ہاں۔ میں پانی، ہوا، دھرتی
 آتے آکاش تے آپنا محکم چلاؤندی ہاں۔

اہم سومہانسم ییجھامیارہم توشترمت پوشانم جھاگم۔ اہم داوہمی دروینام
 ہویشتے سُپراویے یجھانیا سُنوتے۔۔

میرے کول دُشمنان نوں ختم کرن دی قابلیت ہے۔ میرے کول سب نوں خوش حال رکھن دی طاقت ہے۔ میں دولت اکٹھی کرے سب نوں خوش حال زندگی جین لئی دندی ہاں۔

اہم راشٹر سَنگامنی و سَنام چکیتشیم پرتھما یگیانام۔ تا ما دیوا ویاڈھ
پُتر ترا مھتر سھترام بھریا ویشنتم۔۔

میں راشٹر دے سارے معمولیاں بارے سوچ وچا کر دی ہاں۔ میں ہی سارے جنگے کم کر دی ہاں۔ میرے کو لے ساریاں شکتیاں ہن آتے میرے کئی سبھاسد ہن۔

اہم رُدریے دھُتر تنومی برہسدوشے شروے ہنتوا۔ اہم جنایے سمد
کرینومیہم داوا پھیتھوا یا ویش۔۔

میں آپنا دھُتس دُشمنان ول کھچدی ہاں، میں گیان دے دُشمنان نوں ختم کر دی ہاں۔ میں لوکاں دی خوش حالی آتے چھلے لئی بُدھ کر دی ہاں۔ میرا گھیرا زمین آتے آسمان وچ ہے۔

اہم سووے پتر مسیا مُردھانم یونیرا پسونھ سہودرے۔ تتوی تشھے مھونانو وشووتامم
دیام ورشرنوپ سپریشامی۔۔

میں ہی راجے نوں جنم دندی ہاں آتے راشٹر دا آگو بناؤئی ہاں۔ میرا راج سمندراں آتے اسماناں تے وی ہے۔

مہانجارت آتے ہورناں گرنھیاں وچ وی پرجا نوں ہی سرب-شکتیان دسیا گیا ہے۔ ایہہ جی کیہا گیا ہے کہ جے راجا پرجا دے کھے مطابق نہیں چلدا تے آپنا راج دھرم نہیں پورا کردا تاں پرجا دا ایہہ فرض آتے دھرم ہے کہ اوس راجے نوں لاہ کے جاں اوہدا قتل کرے کسے ہور نوں راجا

سماں پلٹن نعلِ اک وقت اوہ وی آیتیا کہ راج برابہئاں آتے کھتّریاں
دے ہتھ وچ آ گیا آتے سماج دے دوسرے لوکاں دی لُٹ کرن دا ہتھیار
بن گیا۔ اک سوچاشتم ایہہ گلّ اِنج دسی گئی ہے:
راج دُو آرم بھگدُو آرم۔ چھترائی لنگم، انڈکوش برابہئاں۔ -

ایہناں حالات دے خلاف لوکاں نے بغاوتاں کیتیاں تے حالات دے مطابق
پنجابی سیاسی سدھانت نوں پرچھلت کیتا۔ پنجاب آتے ہندوستان آتے
حملہ ور افغاناں، مغلّاں، آتے ہورناں دے قبضے آتے پر جا دی لُٹ خلاف
آتے برابہئاں آتے ملانشاہی خلاف لوکاں نے بغاوتاں کیتیاں۔ کئی گیانی،
سنت، فقیر آتے گورو اس بغاوت دی آواز بن گئے تے ایہہ سوچ پختہ
ہوئی کہ:-

راجے شینھ مکدم کتے، جائے جگاوں بیٹھے ستے۔ (نانک)
کھے محسین فقیر سائیں دا تخت نہ ملدے منگے۔ (شاہ محسین)
چند دیساں پنجاب ناں دیساں (دُلا بھٹی)
کوئی کسی کو راج ناں دے ہے۔ جو لے ہے نچ بل سے لے ہے۔ (گوبند
سنگھ)

آتے

چونکار از ہما ہیلتے گر گزشت، حلالہ است بُردن وا شمشیر دست

پنجاب آتے ہندوستان آتے انگریزاں دے قبضے دے بعد پنجابیاں نے
اونان خلاف لوہا لیا آتے آپنے سیاسی سدھانت نوں اگے ودھایا۔ بابا
رام سنگھ، احمد خان کھل آتے ہورناں نے لوکاں نوں انگریز خلاف
لامبند کیتا۔ غدری بابیاں آتے بھگت سنگھ ہراں نے آزادی دی جنگ وچ

اس سیاسی سدھانت نوں ہور اگے ودھایا۔

۱۰ مارچ ۱۹۱۴ دی غدر دی گونج کہندی ہے:

جو چاہوں بننا ودوان۔

سنگھ میں موج کرے سنتان۔

جو چاہوں جگ رہے نشان۔

جو چاہوں آپہی جلیائی

جلدی غدر مچا دیو بجائی۔۔

آتے

کدے منگیاں ملن ازادیاں نہ

ہندے ترلیاں نعل نہ راج لوکو

جگت سنگھ ہوراں دے سیاسی نظریے دا نچوڑ اوہدے کچھری وچ وتے ہوئے

بیاناں توں ملدا ہے:-

اسیں ایہہ گل ڈنکے دی چوٹ تے کہندے ہاں کہ آزادی دی جنگ اوس

سہیں تائی جاری رہیگی جدوں تائی ہندوستان دے لوکاں دی محنت آتے ہندوستان

دے قدرتی سادھناں دی لٹ تھوڑے جھے لہو پیئے لوٹو بند نہیں کردے۔

ایہہ لوٹو جھاویں انگریز سرمائیدار ہون جاں انگریز آتے ہندوستانی

سرمائیدار آپس وچ ملے ہون جاں صرف ہندوستانی سرمائیدار ہی کیوں

نہ ہون۔ اسیں لڑدے ہی رہانگے۔

اسیہہ جنگ حالات دے مطابق وکھری شکل لیندی رہیگی۔ کدے ایہہ کھلے

طور تے ہوویگی تے کدے گپت ہوویگی۔ کدے ایہہ ہلچل دا رُوپ

لویگی تے کدے ایہہ زندگی آتے موت دی لڑائی ہوویگی۔ ساڈی لڑائی

تد تک جاری رہیگی جد تک ہندوستان وچ اک سوشلسٹ راج نہیں قائم

ہو جاندا آتے موجودہ سماجی ڈھانچے آتے نظام دا کایا کلپ کرے اک
 نواں سماج نہیں اُساریا جاندا جس وچ کسے دی وی لٹ نہیں ہووگی
 آتے انسان آتے مٹکھتا امن آتے شانتی نعل رہنگے۔

انقلاب توں ساڈا مطلب اک ایہو جیہا سماج بناؤنا ہے جس وچ مزدور
 جماعت سرب-شکتیان ہووگی آتے اک عالمی فیڈریشن دُنیا بھر دے لوکاں
 نوں سرمائیداری دی غلامی آتے سامراجی جنگاں توں چھڑاووگی۔ ایہہ ساڈا
 ٹیچا، سدھانت آتے پریرنا ہے۔ اسیں اک سچا آتے انصاف پسند ہوکا
 دتا ہے۔ جے ساڈی اس چیتاؤنی ول دھیان نہ دتا گیا تے موجودہ
 پرئالی آتے سرکار لوکاں دے راہ دی رُکاوٹ بندے رہے تاں اوہو
 طاقتاں جھڑیاں قدرتی طور تے اس بندوبست نوں ختم کرن لئی اس دی
 گٹھ وچ پل رہیاں ہن اک دن زبردستی اس پرئالی آتے نظام دا
 تختہ پلٹ دیں گیاں آتے مزدور جماعت دا راج قائم کرے انقلاب دے نشانیاں
 نوں پورا کرن گیاں۔ انقلاب ساڈا جدی حق ہے۔ کرت ہی سماج دی بُنیاد
 ہے۔ لوکاں دی پرچوستا ہی مزدوراں دی منزل ہے۔

۱۰: کلا دا سدھانت

کلا سماج لئی بہت ہی ضروری ہے۔ بھرت مئی ناٹیا شاستر چ کہندے ہن:
 تسات سر بجا پر م ویدم پنچم ساروور نیکم۔۔
 پنجویں وید ناٹیا وید دی رچنا سارے ہی لوکاں لئی کیتی گئی۔

دھرمیا رتھیم یسیاچ سوپدیسیم سسنگرم۔ جھویشاتشچ لوکسیا سرو کرمانو در شکم۔۔
 ایہہ ناٹیا وید دھرم، ارتھ، ایش، اُپدیش لئی اکٹھا کیتا گیا ہے جس نعل
 ہن آتے جھوکھ وچ لوکاں دے سبھ کماں وچ اوناں دا راہ روشن ہو

سکے -

اک وقت وچ ایہہ سنکپ وی ہوند وچ آئییا کہ ساری کلا، سہت
آتے شلپ ستیم، شوم آتے سندر م دے آدھار تے ہونے چاہیدے ہن۔
جس نعل لوکاں دا راہ وی روشن ہو سکے آتے اوناں دا منورنجن وی
ہو سکے۔

ستیم دا مطلب حالات آتے دُنیا، شوم دا مطلب جس چیز نعل لوکاں دا
جلا ہووے آتے سندر م دا مطلب ہے کہ ایہہ سہ چیز خوبصورتی آتے سہج
نعل درسائی جاوے۔ پنگل نے آتے ہوراں نے کاو کلا بارے آتے کلا
دے ہور مضموناں بارے ایہناں سدھانتاں نوں وکست کیتا۔

ایہہ خیال وی وکست ہویا کہ منگھ دے دو تراں دے جھاو ہندے ہن:

سٹھائی آتے سنچاری

سٹھائی جھاو نوں تراں دے ہن آتے ایہناں جھاواں نعل نوں رس وی ملدے
ہن۔ رتی، پریم، شوک، کرودھ، اُتشاہ، ڈر، گھرننا، حیرانی، اُپر ام۔ ایہناں
جھاواں نعل شنگار رس، ہاس رس، ک رُنا رس، رُدن رس، بیر رس، جھیانک
رس، ویجھتس رس، اوچت رس آتے شانن رس جھڑے ہن۔

سنچاری جھاو تین تراں دے دسے گئے ہن آتے ایہہ کسے وی رس نعل
جھڑے نہیں ہوئے۔ ساری کلا ایہناں جھاواں آتے جذباتاں نوں ہلون کے بندے
نوں عقل وی دندی ہے آتے اوہدا منورنجن وی کردی ہے۔

جھرگُ رِشی آپنے کِرشِی شاسترِ وِچ کِسان نوں ساریاں نالوں وڈا کلاکار
دسّے ہن کیونکہ اوہ انّ پیدا کرے سچے نوں پالدا ہے۔ ساڈے دؤر
وِچ احمد ندیم قاسمی نے جھی آپنے اکِ شِعرِ وِچ ایہہ جذباتِ درسائے
سی:

صبح کے نور ے جھیکے مُئے کھیتوں ے کِسان
حل چلاتے ہیں تو فنکار نظر آتے ہیں

فرید، نانک، شاہِ محسین، بُلّھے شاہ، وارث شاہ آتے ہورناں گورواں،
پیراں، ساہتکاراں آتے کلاکاراں نے آپھی کلا آتے کِرتاں لوکاں نوں
راہِ دِکھاؤن لئی رچیاں۔

وارث شاہ ہوریں کہندے ہن:
اگے ہیر ناں کسے نے کہی ایسی شِعرِ بہتِ مرغوب بنایا ای۔
وارث شاہ لوکاں کملیا نوں قصہ جوڑ ہُشیار بنایا ای۔۔

آتے بُلّھے شاہ دی کِرت بارے میاں محمد بخش آنہدے نے:
بُلّھے شاہ دی کافی سُنکے ٹڈا کُفر اندر دا

||: بولی آتے زبان

پنجابی درشن مطابق بولی انسان دے وِکاس لئی بڑی اہم ہندی ہے آتے
اہنے انسان دے وِکاس وِچ اکِ بہتِ حصّہ پایا ہے۔ بولی سوچ، سوچ
آتے خیال دا لباس آتے جاما ہے آتے اسدا کھیتر بہت ہی وِشال
ہے۔ رِگوید وِچ کیہا ہے کہ:
یاود برہم وِشٹھتم تاوتی واک

جِٹاں پَسارا برہم جاں اسمان دا ہے اُٹاں ہی پَسارا بولی دا ہے ۔

رِگویدِ وِچ ہی اِک ہور تھاں کیہا گیا ہے :

برہسپت پر تھم و اچو ا گرم نامدھیام ددھانام

مُجھ نعل بولی جُگاں جُگانترال توں ہے اِسدے نعل ہی اُسنے وکھ وکھ

چینراں دے نال رکھ کے گیان حاصل کیتا ہے ۔

رِگوید دے ہی اِک ہور سوکتِ وِچ کیہا گیا ہے کہ جس ترال چھانٹی

نعل سٹو چھانے جاندے ہن او سے ہی ترال بولی خیالاں نوں چھانڈی ہے ۔

ایہہ وی کیہا گیا ہے کہ بولی گیان دا دروازہ کھولھدی ہے ۔ برہدارنایک

اُپنشدِ وِچ بولی نوں ہی برہم کیہا گیا ہے ۔ بولی دے گیان نوں سکھیا،

ویا کرن، چھند اُتے نرکت آد ہسٹیاں وِچ ونڈیا گیا ہے ۔ پاننی، پتنجلی،

یاسک اُتے بھرتھری ہوراں نے وی بولی نوں گیان، سوچ اُتے سبھ دے

وِکاس لہی بہت اہیتِ دِتی ہے ۔

بابا نانک کہندے ہن :

اکھر مہہ ترہجون دھارے ۔ اکھر مُکتِ جگتِ تے بھرما ۔

اکھر کرم کِرتِ سچ دھرما ۔ اکھر ناد کھن وکھاونہ ۔

اکھر شاسترِ سمرتِ پُرانا ۔ درشمان اکھر ہے جیتا ۔

پنجابی دے اِک وڈے اویب مولا بخش کشتہ لکھدے ہن :

ہوے جگ وِچ اودا وقار کشتہ، بولی آپنی نعل جو پیار رکھے ۔

اسیں پنجابی درشن دے کُجھ مُڈھلے سدھانتاں دی چرچہ اِس آس نعل کیتی

ہے کہ پنجابی دے ودوان آتے دانشور پنجابی درشن بارے ہور چائنا پاؤنگے۔
 ایہہ صرف اس بارے اک شروعات ہی ہے۔ ساڈا ایہہ اپرا لا صرف اینا
 کُ ہی دسدا ہے کہ پنجابی درشن بارے سانوں بہتا کجھ پتہ نہیں ہے
 آتے اس وشے تے ہور بہت ہی زیادہ کم کرن دی لوڑ ہے۔ اسیں
 پنجابی اس پکھوں ہاے کافی ہنیرے وچ ہاں۔ آج حال ایہہ ہے کہ پنجابی
 درشن دی ہوند نوں وی منیا نہیں جاندا۔ پنجاب دے کسے وی ادارے
 وچ پنجابی درشن توں سیدھ نہیں لئی جاندی۔ پنجاب دی کسے وی یونیورسٹی
 وچ پنجابی درشن اک وشے دے طور تے نہیں پڑھایا جاندا۔ پنجابی
 درشن براہمنواد آتے یروپین نظریے دی جکڑھ وچ ہے۔ اسیں سارے ہی ودواناں
 آتے دانشوراں نوں اپیل کردے ہاں آتے آس وی رکھدے ہاں کہ پنجابی
 درشن بارے کھوج کرن آتے ایہنوں پرچھلت کرن وچ اوہ ودھ چڑھ کے
 حصہ پاؤنگے۔ پنجابی قوم دی پرچھلتا لئی پنجابی درشن نوں سسیں دا ہائی
 بناؤناں بہت ہی ضروری ہے۔